

Жупаненко А. В.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИХ СЕГМЕНТІВ НЕЯВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

В статті запропоновано теоретичний підхід до визначення в структурі інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери явної та неявної складової на основі моно- та поліфункціональності їх сегментів. Теоретично осмислені економічна сутність неявної інфраструктури для національної економіки та інструменти впливу держави на її функціонування та розвиток.

Ключові слова: поліфункціональні сегменти, неявна інфраструктура, рекреаційно-туристична сфера.

1. Вступ

Необхідність державного регулювання рекреаційно-туристичної сфери зумовлена потребами створення умов для ефективного функціонування її інфраструктури.

Сьогодні, безумовно, розширюється спектр питань щодо місця і ролі державного регулювання у функціонуванні рекреаційно-туристичної інфраструктури і тих її поліфункціональних сегментів, що мають (окрім рекреаційно-туристичної) різносторонню природу локалізації, в тому числі: екологічну, соціальну, культурну, просвітню, оздоровчу тощо. Такі поліфункціональні сегменти, на погляд автора роботи, відносяться до рекреаційно-туристичної інфраструктури не напряму, а опосередковано або неявно, що викликає необхідність пошуку вдалого термінологічного апарату, здатного увібрати та описати всі характерні особливості їх функціонування та сформулювати підґрунтя для розробки інструментів і методів державного регулювання їх діяльності.

Неявна інфраструктура рекреаційно-туристичної сфери, будучи частиною ринку туристичних послуг, є прикладом формування туристичних послуг у поліфункціональному сегменті, що безпосередньо не відносяться до індустрії туризму, проте формує туристичний продукт і надає у великих обсягах туристичні послуги, які відіграють свого роду зв'язуючу роль поміж різними секторами національного господарства, включаючи кінцевого споживача.

2. Аналіз останніх досліджень публікацій та постановка проблеми

Проблематику активізації та регулювання діяльності інфраструктури у явному її вигляді — у монофункціональних туристичних підприємствах певною мірою досліджували в своїх роботах низка вітчизняних та зарубіжних вчених: В. А. Жамін [1], Н. А. Журавлева [2], В. Ф. Кифяк [3], К. О. Міхуринська [4], С. В. Мочерний [5], М. Л. Орлова [6], В. Ф. Савченко [7], В. Ф. Семенов [8], В. А. Смолій [9], І. В. Смаль [10], Д. А. Чудновський [11], М. І. Школа [12], С. А. Юрченко [13] та інші, які в цілому розділяють думку про виключний характер рекреаційно-туристичної сфери та

її стимулюючу функцію в розвитку суміжних сфер та галузей господарювання.

Так В. Ф. Савченко зауважує, що розвиток рекреаційно-туристичної сфери впливає на ключові сектори економіки, такі як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, а також виробництво товарів та послуг [7]. Цієї ж думки притримується й В. Ф. Семенов, називаючи сферу рекреації та туризму локомотивом регіонального розвитку [8].

Сьогодні складним теоретичним питанням є визначення складових інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери. М. Л. Орлова виділяє у складі інфраструктури туризму чотири блоки: транспортна інфраструктура; організації, задіяні у здійсненні туристичних формальностей; організації, що здійснюють організаційно-правове та кадрово-наукове забезпечення індустрії туризму; підприємства, що займаються виробництвом та реалізацією товарів туристичного попиту [6]. На думку В. А. Жаміна, інфраструктура включає такі види економічної діяльності, які обслуговують безпосередньо основне виробництво, а також галузі, підгалузі невиробничої сфери, які опосередковано пов'язані з процесом виробництва і виконують чисельні функції обслуговування всього процесу господарювання [1].

3. Об'єкт, мета та задачі дослідження

Водночас, незважаючи на значну кількість робіт з цієї тематики, мало дослідженими залишаються питання неявного прояву рекреаційно-туристичних ознак інфраструктури у поліфункціональних підприємствах, де функція туризму і рекреації — одна з декількох.

Об'єкт дослідження — процес функціонування та розвитку неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери національного господарства.

Метою статті є удосконалення термінологічного апарату шляхом визначення в інфраструктурі рекреаційно-туристичної сфери явної та неявної складових у моно- та поліфункціональних її сегментах.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі задачі:

- узагальнити підходи до визначення поняття «явна» та «неявна» інфраструктура рекреаційно-туристичної

сфери, уточнити його формулювання з виокремленням сутнісних характеристик й встановленням взаємозв'язку на макрорівні;

— визначити елементи неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери (суб'єкти, об'єкти та сегменти);

— дослідити економічну сутність державного регулювання функціонування неявної інфраструктури.

4. Дослідження поліфункціональних сегментів неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери

В Україні розвиток рекреаційно-туристичної сфери, перш за все, стримується недостатньо розвинутою інфраструктурою, яка повинна забезпечувати необхідні умови для надання рекреаційно-туристичних послуг і, відповідно, високу якість обслуговування рекреантів і туристів.

В цілому інфраструктура, як економічна категорія, є достатньо вивченою. Водночас науковий пошук в цій сфері характеризується множинністю підходів та авторських позицій щодо трактування її сутності. В науковій літературі досить поширені поняття «рекреаційна інфраструктура», «туристична інфраструктура», «соціальна інфраструктура» тощо, які багато в чому перекликаються та фактично є синонімічними. Однак, незважаючи на існуюче розмаїття практичних розробок та наукових досліджень з питань інфраструктурного розвитку, наразі відсутня єдина наукова позиція щодо визначення категорії «інфраструктура рекреаційно-туристичної сфери».

Трактування сутності інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери: складається з трьох основних підходів:

— *теоретико-економічний* — як особлива сфера прикладання праці [5, 11];

— *структурний* — як сукупність матеріальних об'єктів [14, 15];

— *функціональний* — як сукупність певних галузей господарювання та видів економічної діяльності [1, 9, 10].

В різних підходах вчених вкладається неоднозначний зміст в одні й ті ж дефініції. Дослідження теоретичних підходів до визначення зазначених понять дозволило виявити різні точки зору вчених-економістів, які проаналізовані та систематизовані у вигляді дефініцій, які наведені в табл. 1.

Узагальненим можна вважати розуміння рекреаційно-туристичної інфраструктури як сукупності видів економічної діяльності, суб'єктів та об'єктів рекреаційно-туристичної сфери, які створюють умови для виробництва та реалізації рекреаційно-туристичних товарів та послуг. Рекреаційно-туристична інфраструктура у вузькому значенні призначена для реалізації конкретних рекреаційно-туристичних потреб населення, а в широкому значенні — служить провідним фактором піднесення всього соціально-економічного життя країни.

Сьогодні не існує єдиної думки стосовно типології інфраструктури. Частина галузей і об'єктів рекреаційно-туристичної інфраструктури безпосередньо зорієнтована на обслуговування відпочинку туристів. Разом з цим специфікою інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери є те, що в більшості випадків, окрім туристів, вона обслуговує також місцеве населення (рекреантів). Аналізуючи складові інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери виділяють загальну (охоплює все національне господарство незалежно від туристичного руху)

і туристичну (залучена безпосередньо тільки в туризм) інфраструктури [12], або явну та неявну (в залежності від базису (ядра) щодо якого інфраструктура реалізує свою допоміжну функцію) [4].

Таблиця 1

Дефініції щодо визначення поняття «інфраструктура рекреаційно-туристичної сфери»*

Підхід	Поняття	Автори	Визначення
Теоретико-економічний	Інфраструктура туризму та гостинності	Д. А. Чудновський, М. А. Жукова, В. С. Сенін [11]	Сукупність загальних умов виробництва туристичного продукту
	Соціальна інфраструктура	С. В. Мочерний [5]	Комплекс об'єктів (підприємств, закладів, організацій та споруд), які забезпечують умови функціонування суспільного виробництва і життєдіяльності населення, формування фізично та інтелектуально розвинутого, суспільно активного індивіда
Структурний	Рекреаційна інфраструктура	Географічний словник «Світ географії та туризму» [14]	Сукупність інженерно- і санітарно-технічних комунікацій, споруд та обладнання комуніально-господарських та побутових комплексів, їх автоматизація на основі сучасних інформаційних технологій
	Рекреаційна інфраструктура	Словник законодавчих термінів [15]	Сукупність засобів забезпечення організації та здійснення рекреаційної діяльності, тобто це шляхи сполучення, заклади/місця розміщення та харчування, транспортні засоби, еколого-освітні центри, елементи рекреаційного благоустрою тощо
Функціональний	Туристична інфраструктура	В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух [9]	Сукупність штучно створених рекреаційних закладів (санаторії, бази відпочинку, готелі, ресторани та ін.) та супутніх об'єктів, побудованих для загального користування за рахунок державного інвестування (автомобільні та залізничні дороги (шляхи), пункти пропуску, аеропорти, лікарні тощо)
	Рекреаційна інфраструктура	І. В. Смоль [10]	Сукупність модулів розміщення, закладів оздоровлення, харчування, розваг і реалізації рекреаційно-туристичних послуг, комунікаційних систем життєзабезпечення, зв'язку і транспорту, функціонування і взаємодія яких спрямована на задоволення рекреаційних потреб людини
	Соціальна інфраструктура	В. А. Жамін [1]	Галузі й підгалузі невиробничої сфери, які опосередковано пов'язані з процесом виробництва і виконують чисельні функції обслуговування всього процесу господарювання

Примітка: * — авторська розробка на основі [1, 5, 9–11, 14, 15]

«Явна» інфраструктура рекреаційно-туристичної сфери включає монофункціональні сегменти, діяльність яких спрямована на надання подорожуючим особам конкретних послуг. Такі сегменти не виконують додаткових

функцій, окрім рекреаційно-туристичного обслуговування. До них відносяться: організація подорожувань, харчування, розміщування та транспортування.

Поняття «неявна інфраструктура рекреаційно-туристичної сфери» розширює і збагачує загальне поняття «інфраструктура», відрізняється високою інерційністю та суттєвими територіальними відмінностями. Воно є основою наукового підходу до вивчення поліфункціональних сегментів – складових «неявної інфраструктури».

Поліфункціональні сегменти інфраструктури провадять одночасно декілька видів економічної діяльності, при цьому діяльність у сфері рекреації та туризму для них не є основною, а виникає на базі цих основних видів діяльності. Наприклад, санаторно-курортні заклади мають подвійну природу локалізації: здійснення лікувально-профілактичних заходів щодо покращення здоров'я населення та при цьому надання йому додаткових рекреаційно-туристичних послуг (харчування, проживання, організація дозвілля тощо). Потрійну природу локалізації сьогодні мають зоологічні парки: з одного боку – вони

є складовим елементом національного природоохоронного простору; з другого – складовою системи науки та освіти з реалізацією права кожного громадянина на доступ до ресурсів зоологічного парку незалежно від рівня достатку; а з третього – локалізатором інвестиційної привабливості рекреаційно-туристичної сфери.

К. О. Міхурінська розглядає як найбільш значимі елементи інфраструктури регіону, яким властивий неявний характер стосовно рекреаційного комплексу, внутрірегіональний транспорт, сферу торгівлі та сегмент агропромислового комплексу [4]. Автор роботи доповнив цей перелік природоохоронною сферою (національні природні парки, заповідники, зоопарки, дендропарки), культурно-освітньою (музейна, виставкова та театральна діяльність), лікувально-оздоровчою (санаторно-курортна діяльність), видовищною (спортивні споруди, цирки), виробничо-побутовою (наприклад, виробництво посуду та техніки для ресторанного бізнесу, пошив уніформ і білизни для готельного бізнесу, друк буклетів для туристичних операторів) (рис. 1).

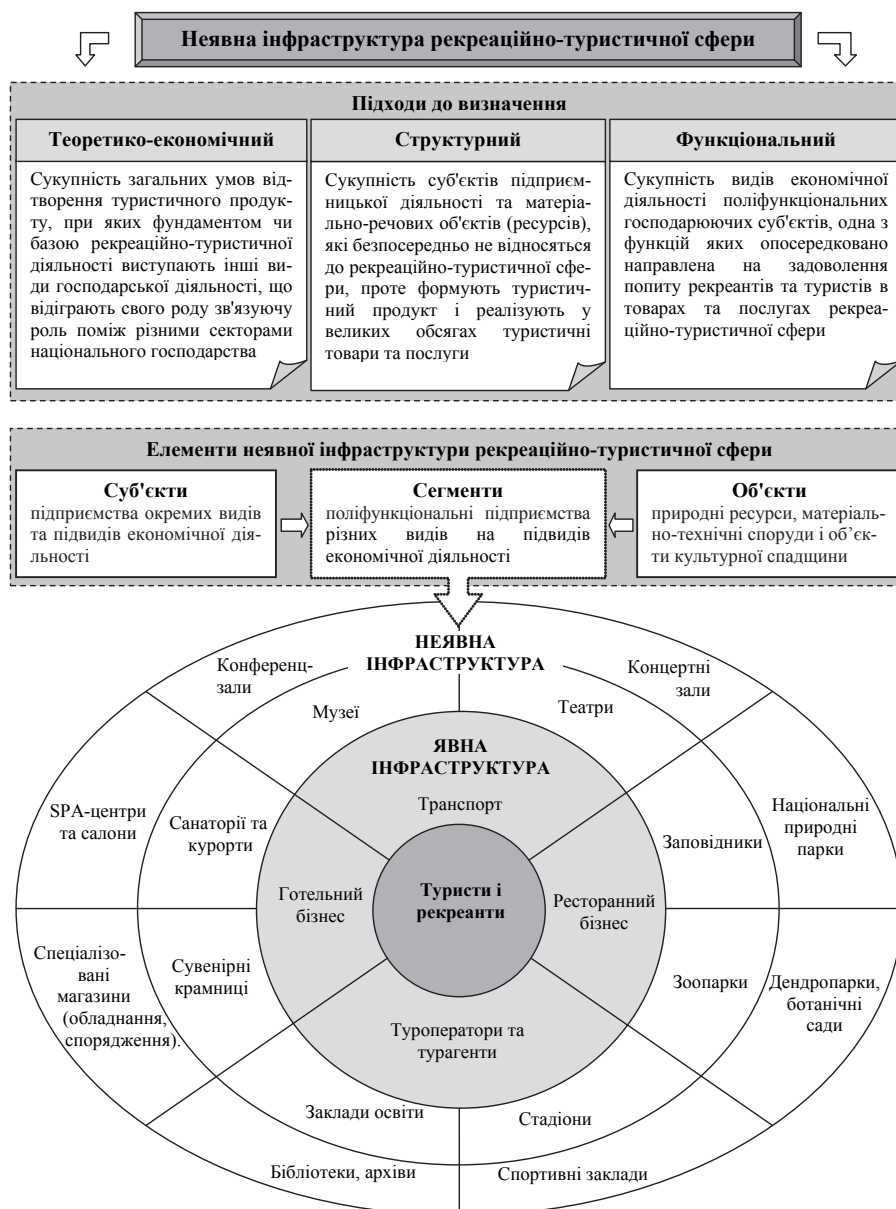

Рис. 1. Неявна інфраструктура рекреаційно-туристичної сфери (авторська розробка на основі [2, 6, 8, 13])

З позицій *теоретико-економічного підходу* неявна інфраструктура — це сукупність загальних умов відтворення туристичного продукту, за яких фундаментом чи базою рекреаційно-туристичної діяльності виступають інші види господарської діяльності, що відіграють свого роду зв'язуючу роль поміж різними секторами національного господарства, включаючи кінцевого споживача. Тобто вони опосередковано відносяться до рекреаційно-туристичної сфери, проте формують у великих обсягах пропозицію туристичних товарів та послуг.

З точки зору *структурного підходу* неявна інфраструктура — це сукупність суб'єктів підприємницької діяльності та матеріально-речових об'єктів (ресурсів), які безпосередньо не відносяться до рекреаційно-туристичної сфери, проте їх діяльність спрямована на задоволення туристичних потреб населення. Тобто неявна інфраструктура включає матеріально-технічну базу функціонально-господарських структур, які входять до складу рекреаційно-туристичної сфери різного порядку.

За *функціональним підходом* основним критерієм виокремлення галузей і видів діяльності з їхньої сукупності, яка називається інфраструктурою, слугує її функціональна роль у процесі суспільного виробництва. Через функції проявляються також сутність і внутрішня логічна єдність кожної сфери народного господарства. Отже, неявна інфраструктура — це сукупність видів економічної діяльності поліфункціональних господарюючих суб'єктів, одна з функцій яких опосередковано направлена на задоволення попиту рекреантів та туристів в товарах та послугах рекреаційно-туристичної сфери.

Зазначимо, що на явну інфраструктуру рекреаційно-туристичної сфери, зазвичай, держава має безпосередній управлінський вплив через органи законодавчої та виконавчої влади, в той час, як функціонування неявної інфраструктури є сполученням та перетинанням інших сфер національного господарства, що викликає труднощі безпосереднього регулюючого впливу у відношенні до їх рекреаційно-туристичних функцій.

Отже діяльність по створенню і наданню рекреаційних послуг при відсутності регулюючого впливу з боку рекреаційно-туристичної сфери позиціонується в національному господарстві як неявна інфраструктура рекреаційно-туристичної сфери.

Економічна сутність державного регулювання неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери полягає у наступному:

- диверсифікація джерел надходжень та збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів від економічної діяльності у різних сферах національного господарства, шляхом активізації їх неявної рекреаційно-туристичної функції наряду з базовими з метою формування якісного та конкурентоспроможного рекреаційно-туристичного продукту;
- стимулювання інвестиційної діяльності, спрямованої на будівництво об'єктів явної і неявної рекреаційно-туристичної інфраструктури, яка сприятиме покращенню виконання базових функцій суб'єктів та об'єктів неявної інфраструктури;
- забезпечення зайнятості населення і створення додаткових робочих місць, що, в свою чергу призведе до зростання доходів громадян та підприємств, залучених до рекреаційно-туристичної діяльності;
- підвищення ефективності використання природних, матеріальних і фінансових ресурсів, шляхом їх

залучення до рекреаційно-туристичної сфери, що в свою чергу, призведе до стимулювання та підтримки їх базових функцій та згладжування міжрегіональних диспропорцій розвитку.

Економічний розвиток сегментів неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери має реалізовуватись через реалізацію господарської частини туристичної політики держави щодо розвитку та вдосконалення форм туристичного обслуговування громадян, надання додаткових послуг, створення додаткової рекреаційної інфраструктури і зміцнення свого економічного потенціалу.

5. Висновки

Результати проведеного дослідження свідчать, що в структурі інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери можна виділити явну та неявну частини на основі моно- та поліфункціональності їх складових сегментів. Поняття «неявна інфраструктура рекреаційно-туристичної сфери» розширює і збагачує загальне поняття «інфраструктура» та, на відміну від інших, дає можливість охопити всі сфери господарювання, в яких суб'єкти господарювання є поліфункціональними. Поліфункціональність розглядається як здатність підприємства провадити низку видів діяльності та виконувати одночасно декілька функцій, при цьому рекреаційно-туристична розвивається на основі інших — природоохоронній, оздоровчій, культурній, просвітній тощо.

Автор пропонує з точки зору трьох підходів (теоретико-економічного, структурного та функціонального) визначення неявної інфраструктури, які дозволяють інтерпретувати поняття неявної інфраструктури у загальному вигляді, як — це сукупність видів економічної діяльності, суб'єктів та об'єктів національного господарства, одна з функцій поліфункціональних господарюючих суб'єктів (зоопарків, музеїв, театрів, санаторно-курортних закладів тощо), іноді фундамент, чи база, певного виду господарської діяльності, загальна умова процесу надання послуг. Суб'єктами неявної інфраструктури виступають підприємства окремих видів та підвидів економічної діяльності, а об'єктами — природні ресурси, матеріально-технічні споруди та об'єкти культурної спадщини.

Отже, виділення неявної інфраструктури в рекреаційно-туристичній сфері дозволяє дослідити її специфіку із спрямованістю на обслуговування наряду з туристами й місцевого населення та опосередкованість («неявність»), що виражається через залучення неспецифічних поліфункціональних сегментів до виробництва товарів та послуг, що реалізуються подорожуючим особам.

Встановлено, що на явну інфраструктуру рекреаційно-туристичної сфери, зазвичай, держава має безпосередній управлінський вплив через органи законодавчої та виконавчої влади, в той час, як функціонування неявної інфраструктури є сполученням та перетинанням інших сфер національного господарства, що викликає труднощі безпосереднього регулюючого впливу у відношенні до їх рекреаційно-туристичних функцій. Отже діяльність по створенню і наданню рекреаційних послуг при відсутності регулюючого впливу з боку рекреаційно-туристичної сфери позиціонується в національному господарстві як неявна інфраструктура.

Література

1. Жамин, В. А. Инфраструктура при социализме [Текст] / В. А. Жамин // Вопросы экономики. — 1977. — № 2. — С. 16.
2. Журавлева, Н. А. Развитие концепции инфраструктуры в экономической науке [Электронный ресурс] / Н. А. Журавлева // Проблемы современной экономики. — 2009. — № 4(32). — Режим доступа: \www/URL: http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2831
3. Кифяк, В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навчальний посібник [Текст] / В. Ф. Кифяк. — Чернівці: Книги-XXI, 2003. — 300 с.
4. Міхуринська, К. О. Розвиток неявної інфраструктури рекреаційного комплексу (на прикладі АР Крим) [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01 / Катерина Олександрівна Міхуринська. — Сімферополь, 2004. — 26 с.
5. Мочерний, С. В. Економічна енциклопедія [Текст]: у 3-х томах / відп. ред. С. В. Мочерний. — К.: Видавничий центр «Академія», 2000. — Т. 1. — 864 с.
6. Орлова, М. Л. Функціональні складові інфраструктури туризму України [Текст] / М. Л. Орлова // Геополітика і гео-динаміка регіонів. — 2014. — № 2. — Т. 10. — С. 685–692.
7. Савченко, В. Ф. Роль держави у розвитку туристичної індустрії України [Текст] / В. Ф. Савченко, С. О. Стойка // Науковий вісник ЧДІЕУ. — 2013. — № 1(17). — С. 9–15.
8. Семенов, В. Ф. Державне регулювання та управління регіональним розвитком туризму [Текст] / В. Ф. Семенов // Економіка і управління. Науково-практичний журнал. — Сімферополь: НАПКБ, 2010. — № 1. — С. 40–45.
9. Смолій, В. А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму [Текст] / упоряд. В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух. — К.: Слово, 2006. — 372 с.
10. Смаль, І. В. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять [Текст] / І. В. Смаль. — Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. — 2006. — 80 с.
11. Чудновский, А. Д. Управление индустрией туризма [Текст]: учебное пособие / А. Д. Чудновский, М. А. Жукова, В. С. Се-нин. — М.: КНОРУС, 2005. — 2-е изд. — 448 с.
12. Школа, І. М. Розвиток туристичного бізнесу регіону [Текст]: навчальний посібник / за ред. д. е. н., проф. Школи І. М. — Чернівці: Книги — XXI, 2007. — 292 с.
13. Юрченко, С. А. Инфраструктура мира [Текст] / С. А. Юр-ченко. — Харьков: ХНУ, 2006. — 28 с.
14. Инфраструктура рекреаційна [Електронний ресурс] / Гео-графічний словник «Світ географії та туризму». — Режим до-ступу: \www/URL: http://ukr-tur.narod.ru/dovidnyk/slovyki/i1/infrastrrekr.htm
15. Рекреаційна інфраструктура [Електронний ресурс] / Слов-ник законодавчих термінів. — Режим доступу: \www/URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM036987.html

ИССЛЕДОВАНИЕ ПОЛИФУНКЦИОНАЛЬНЫХ СЕГМЕНТОВ НЕЯВНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ НАЦИОНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

В статье предложен теоретический подход к определению в структуре рекреационно-туристической сферы явной и неявной составляющей на основании моно- и полифункциональности их сегментов. Теоретически осмыслены экономическая сущность неявной инфраструктуры для национальной экономики и инструменты воздействия государства на её функционирование и развитие.

Ключевые слова: полифункциональные сегменты, неявная инфраструктура, рекреационно-туристическая сфера.

Жупаненко Анастасія Валеріївна, аспірант, викладач, кафедра економіки та управління туризмом, Одеський національний економічний університет, Україна, e-mail: avzhu@outlook.com.

Жупаненко Анастасія Валерієвна, аспірант, преподаватель, кафедра економіки и управления туризмом, Одесский национальный экономический университет, Украина.

Zhupanenko Anastasiia, Odessa National Economic University, Ukraine, e-mail: avzhu@outlook.com